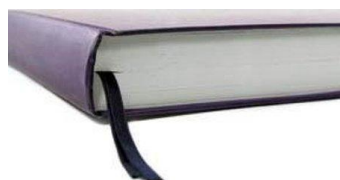

راهکارهای گسترش فرهنگ پژوهش

پژوهش

سیده ژاله کارجو سادات^۱ شهرام رحمانی^۲

از جمله عوامل بسیار مهم در شناخت مشکلات جامعه و یافتن راه حل برای آنها، امر پژوهش و تحقیق است. پژوهش از دو بعد دارای اهمیت است؛ نخست اینکه چاره گشای مشکلات فردی و اجتماعی است و دیگر اینکه با افزایش دانسته های انسان به او کمک می کند تا با انتقال یافته های خود به دیگران در حل مشکلات جامعه کمک مضاعف کند. اما نکته مهم این است که خود پژوهش نیز نیازمند آموزش است چرا که پژوهش در حقیقت یک فن است و روش های مختلفی دارد که یادگیری و به کار بستن آنها جز با آموزش میسر نیست. اما متأسفانه هنوز فرهنگ پژوهش در کشور ما نهادینه نشده و باور راستین برای پژوهش در بخش های گوناگون آموزشی و فرهنگی تقویت نگشته است که بتوان از آن در جهت توسعه و پیشرفت کشور استفاده نمود. اعتقاد به اینکه پژوهش می تواند بسیاری از مسائل را حل کند یا آنها را کاهش دهد در میان مسئولان چندان قوی نیست و هنوز بسیاری از دست اندر کاران طعم شیرین استفاده از نتایج تحقیق را نچشیده اند.

امر پژوهش باید با قدرت، قوت، جدیت و گستردگی بیشتری در نظام آموزشی کشور (از پیش دبستان تا تحصیلات تکمیلی و آکادمیک وحتى در حوزه های علمیه) توسعه و دنبال شود تا دانش آموزان به پژوهش و پژوهش گری علاقه مند شده و آینده تحقیقاتی کشور را به نحو مطلوب محقق نمایند. زیرا قریب به یک سوم جمعیت کشور ایران را دانش آموزان، دانشجویان، طلاب، معلمان و اساتید تشکیل می دهند. قابلیت چنین جمعیتی که به عنوان نیروی انسانی فعال می تواند در جهت رشد و توسعه سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی تأثیر گذار باشد بر هیچ کس پوشیده نیست. ولی تحقق این هدف در شرایط فعلی منوط به نهادینه

۱- مهندس کشاورزی - علوم خاک، طلبه سطح ۲ حوزه علمیه تامن الحجج شهرستان پارس آباد پایه ی دوم dew.karjo@yahoo.com

۲- قاری و مدرس قرآن کریم godas312@yahoo.com

شدن فرهنگ پژوهشی در بین جوانان، طلاب و دانشجویان آینده ساز جامعه و به کارگیری دانش های پژوهش - محور و فناوری های نوین توسط آنهاست. این مقاله ضمن ارائه راهکارهای نو، پیشنهاد می کند با تغییر اساسی در ساختار نظام آموزشی و به کارگیری رویکرد پژوهش - محور در برنامه های درسی دانش آموزان، دانشجویان، طلاب؛ می توانند نقش تعیین کننده ای در اشاعه تفکر پژوهشی و پژوهشگری داشته و بدین ترتیب نیروی انسانی مورد نیاز آینده کشورمان را در جهت رشد و توسعه تأمین نماید. باید توجه داشت برای سالهای آتی که کشور ما فاقد منابع عمده درآمد زای زیر زمینی خواهد شد، راهی جز تحقیق و نوآوری جهت اداره جامعه نمی ماند که این امر قهراً می تواند به دست پژوهشگران و هیئت های علمی محقق گردد.

بنابراین با توجه به اهمیت پژوهش و نقش کلیدی آن در رشد و توسعه جوامع، گسترش و تقویت نهاد های علمی و پژوهشی و اهتمام در جهت اشاعه فرهنگ پژوهش و ارتقاء جایگاه تحقیقات در کشور، برای سرعت بخشیدن به روند توسعه یکی از لوازم و ضرورت های بنیادین جامعه است. علی رغم تلاش هایی که در جهت اشاعه فرهنگ پژوهش انجام می گیرد متأسفانه فعالیت های فرهنگی لازم برای شناسایی اهمیت پژوهش بخوبی انجام نشده و در مدارس ما امر پژوهش چندان جدی گرفته نمی شود. در مقاطع ابتدایی و راهنمایی به جرأت می توان گفت که دانش آموزان با پژوهش نا آشنا هستند. در اینجا هم مهمترین دلیل آن سیستم آموزشی سنتی حاکم بر مدارس، تکیه بر محفوظات و تئوری ها و همچنین عدم آگاهی از اهمیت پژوهش می باشد. یعنی معلمان به جای آشنا کردن آنها به تکنیک و روش تحقیق و اثبات آن فقط به آنها می آموزند که درس را حفظ کنند. در حالی که کودکان در این سن قدرت یادگیری بیشتر و انرژی سرشاری برای دیدن، درک و درک مطلب و جستجو و تفحص دارند و وقتشان باید در آزمایشگاه ها و کتابخانه ها صرف پژوهش و تحقیق شود نه اینکه فقط به حفظ کتابها و جزوه های درسی محدود گردد. یعنی به جای اینکه به آنها اندیشیدن را بیاموزند اندیشه ها را به آنها می آموزند. یک ضرب المثل شرقی است که می گوید: اگر کسی یک ماهی به من بدهد او یک وعده غذا به من داده است. اگر دو ماهی به من بدهد دو وعده غذا داده است و اگر سه وعده غذا به من بدهد او سه وعده غذا به من داده است. اما اگر به من ماهیگیری بیاموزد یک عمر به من غذا داده است.

همچنین دانش آموزان پس از گذراندن دوران دبیرستان و ورود به دانشگاه به علت عدم آشنایی با این مقوله حتی علاقه ای به کارهای تحقیقی و عملی نشان نمی دهند و ما همواره شاهد تحقیقاتی سطحی، ناکارآمد و حتی کپی برداری شده در دانشگاهها هستیم این است که نظام آموزشی در دبیرستانهای ما به جای تربیت پژوهشگر با ارائه مسائل تئوریک دانش آموزان را با یک سری آموزشهای تئوریک و محفوظات کاملاً مشخص تعلیم داده است.

اما در مدارس حوزه های علمیه شرایط به گونه ای دیگر است. بدین صورت که از همان ترم های آغازین، واحدهای درسی جهت آموزش چگونگی مقاله نویسی، روش تحقیق و پژوهش برای طلاب در نظر گرفته شده است و طلاب در سالهای آغازین تحصیل با چگونگی روش تحقیق و پژوهش به صورت کاملاً جدی آشنا می شوند و این آموزش بستر مطلوبی فراهم می سازد که حتی در سالهای بعد در حین تحصیل برای برخی از دروس، تحقیق ویژه ی درس مورد نظر از طلاب انتظار می رود و این مساله کاملاً جدی پیگیری می شود؛ طلابی که علاقه مند در زمینه پژوهش هستند در جشنواره ها و مسابقات پژوهشی شرکت کرده و استعداد یابی می شوند و در صورت موفقیت در این زمینه، از طرف حوزه های علمیه عضو هسته های پژوهشی شده و جهت دهی می شوند.

بنابراین فقط در صورت هم سویی آموزش با جریان پژوهش است که می توان به تحقق اهداف توسعه امیدوار بود. مواجه ساختن دانشجویان و طلاب، با مسائل واقعی جامعه و کمک به آنها برای پژوهش و جستجوی راه حل های مناسب نه تنها آنان را در مسیر صحیح یادگیری قرار می دهد، بلکه مهارتهای اساسی تفکر چون شناسایی و تبیین مسائل، شیوه جمع آوری و دسته بندی اطلاعات، زمینه سازی و آزمون فرضیه ها را به آنان می آموزد. این کار فقط با تدوین و اجرای برنامه درسی پژوهش محور میسر است که همت والای دست اندرکاران و برنامه ریزان کشور را می طلبد. حال که چنین است باید در جست و جوی راهکارهایی برای ترغیب و تشویق هر چه بیشتر تحقیق و پژوهش برآمد.

روش هایی که در این مقاله مطرح شده است تلاشی است در این راستا:

۱. تشویق خانواده ها: خانواده به عنوان بستری مناسب که می تواند استعدادها را شکوفا سازد، همیشه از جایگاه مهمی برخوردار بوده و نقش حمایتی والدین، تشویق ها و هم فکری و مساعدت آنها در انجام پژوهش ها می تواند در توسعه فرهنگ پژوهش نقش مهمی داشته باشد.

۲. نقش کتابداران: کتابدارانی که نیاز طلاب و دانش آموزان را به خوبی درک کرده و و همواره به دنبال کتاب های جدید می باشند و در مواقع لازم با استفاده از شیوه های نوین کتابداری، طلاب و دانش آموزان را به مطالعه و پژوهش ترغیب می کنند، نقش بسزایی در توسعه فرهنگ پژوهش در مدارس دارند. نظر به اهمیت موضوع بهتر است در انتخاب کتابداران دقت لازم صورت گرفته و متولیان امر با آموزش های مستمر، آنان را در امر یاری رساندن به طلاب و دانش آموزان همراهی نمایند.

۳. ایجاد نیاز: فضای حاکم می بایست به گونه ایی باشد که دانشجویان و طلاب احساس نیاز کنند، نیاز به کارآمدتر شدن و به روز نمودن اطلاعات و افزایش مهارت خویش.

بنابراین شایسته است برنامه ریزان آموزشی در برنامه های کلان خود، این مطلب را مدنظر قرار دهند.

۴. نقش تبلیغات: می توان در مدارس نمایشگاهی از پژوهش های انجام شده برپا کرد و برای اصولی ترین پژوهش ها، جوایزی در نظر گرفت.

۵. برپایی دوره های آموزشی برای دانشجویان و طلاب نیز به کارآمدتر شدن آنها و به روز نمودن اطلاعات ایشان کمک بسزایی خواهد نمود.

۶. راه اندازی بخش "تحقیق کلاسی": تحقیق کلاسی اثری پژوهشی و کوتاهتر از مقاله (حداکثر ۱۰ صفحه) است که از حیث محتوایی و ظاهری هم پایین تر از سطح مقالات رسمی و استاندارد می باشد. راه اندازی بخش "تحقیق کلاسی" به دلیل شورافزایی و گسترش فرهنگ پژوهش در مدارس علمیه بوده تا طلاب که هنوز سطح آثارشان به حد مقاله معتبر و رسمی نرسیده بتوانند به سهولت قلم بزنند.

۷. در بسیاری از جوامع پیشرفته متعلمین ساعاتی از وقت خود در مدرسه را صرف انجام کارهای پژوهشی می نمایند. به نظر می رسد لحاظ نمودن چنین برنامه هایی نیز می تواند باعث ترغیب ایشان به تحقیق و پژوهش باشد.

۸. اختصاص بن کتاب به دانش آموزان و طلاب از جمله ضروریاتی است که به فراموشی سپرده شده است.

۹. اختصاص امکانات مادی و رفاهی به تحقیقات و پژوهش های ارزشمند نیز می تواند از عوامل موثر در تشویق دانشجویان و طلاب به این امر باشد.

۱۰. ساخت و تجهیز کتابخانه های دائمی و مجازی (اینترنتی) ویژه دانشجویان و طلاب در هر منطقه می تواند گام مهمی در ترغیب آنان به مطالعه و پژوهش باشد. در چنین مکانی می توان تمامی تحقیقات، پژوهش ها و آثار دانشجویان و طلاب را جمع آوری نموده تا سایرین نیز بتوانند به آسانی به این منابع دسترسی داشته و ضمن الگوبرداری از فعالیت های مثبت انجام شده، از انجام تحقیقات و پژوهش های تکراری و بی ثمر خودداری نمایند.

۱۱. ایجاد زمینه آشنایی دانشجویان و طلاب با پایگاه های اطلاعاتی جهان و مقوله استانداردهای کیفی آثار و مقالات.

۱۲. ایجاد مکانیسم موضوع یابی، موضوع آفرینی و موضوع سازی مبتنی بر نیازهای حال و آینده.

۱۳. تحقیق و پژوهش یک ضرورت است: راهی است که انسان برای رفع مشکلات پیرامون خود و حل مسائل خویش در پیش گرفته است. پس دستاورد تحقیق و پژوهش گره گشایی است. اگر شرایطی حاصل شود تا دانش آموزان و طلاب از نتایج تحقیقات هم مطلع شوند و به وضوح دریابند که چگونه می توان با این کار، بر مشکلات پیرامون خود فائق آمد، مطمئناً خود نیز به انجام آن ترغیب شده و فعالانه راه تحقیق و پژوهش را در پیش خواهند گرفت.

۱۴. با توجه به کمبود شدید محقق در جامعه، این ضرورت بشدت احساس می شود که از توان محققان فعلی استفاده کاملی ببریم و درچنین شرایطی، از هدر دادن توان نیروهای محقق از طریق تکرار پژوهش ها و موضوعات بیهوده و نا مربوط با نیاز جامعه بپرهیزیم.

۱۵. گسترش ارتباطات و اطلاعات و تحولات اساسی، ارائه یافته های پژوهشی نوین درحوزه های مختلف را بیش از گذشته اجتناب ناپذیر کرده است. مسائل فرهنگی بیش از دیگر بخش ها در جامعه نمود عینی دارد و یافته های پژوهشی در این حوزه باید مبتنی بر تکنولوژی و فن آوری های موجود باشد. پژوهش های فرهنگی می تواند علاوه بر آسیب شناسی دقیق به ارتقا فعالیت و برنامه ها منتهی شود و با بهره گیری از این روش بسیاری از هزینه ها زاید را کاهش داده و بازدهی بهتری را به همراه دارد.

۱۶. مسابقات و جشنواره های پژوهشی و مقاله نویسی: گاهی از سوی برخی مدارس و حوزه های علمیه و اداراتی مانند سازمان اوقاف و امور خیریه و ... موضوعاتی برای مسابقه مقاله نویسی در مدارس طرح می شود و یا یک سری مسابقات فرهنگی کشوری انجام می گیرد که بر اساس آن طلاب اقدام به تهیه مقاله ، تحقیق و .. می کنند. اینگونه تلاشها قطعاً درجهت گسترش فرهنگ پژوهشی در سطح مدارس نقش موثری خواهد داشت ، ولی معلوم نیست که حاصل این برنامه ها چه اندازه از اعتبار برخوردار است و آمار و ارقام مستندی در زمینه پیشرفت این برنامه وجود ندارد که بتوان بدان استناد کرد و بر اساس آن برای برنامه ریزی آینده تصمیم گرفت.

۱۷. معمولاً در جشنواره های مختلف، چند نفر را به عنوان برگزیده اعلام می کنند و همه چیز تمام می شود و بقیه شرکت کنندگان صاحب آثار می دانند که به چه دلیل اثرشان حائز رتبه نشد. در جشنواره ها بهتر است حداکثر اطلاعات مربوط به آثار را، به صاحبان آثار منتقل کنند به همین منظور، نقاط ضعف و قوت آثار درج شود و برایشان ارسال گردد.

۱۸. ترویج فرهنگ نقد و نقدپذیری برای بررسی آثار تولید شده و جرأت ورزی محققان در نقل، استناد، نقد و بررسی.

۱۹. جرأت در ارایه راهکارهای ابداعی.

۲۰. کار تیمی و همکاری پژوهشی پژوهشگران؛ یکی از معضلات اساسی در پژوهش، فقدان کار جمعی است. پژوهشگران در این زمینه باید به صورت متحد و یکپارچه کار کنند تا هم افزایی در دستیابی به نتایج صورت پذیرد. کار تیم، نه به عنوان یک پیشنهاد، بلکه به عنوان یک ضرورت در پژوهش مطرح است.

۲۱. پژوهش های مبتنی بر نیاز جامعه:

پژوهش هایی که در جامعه توسط پژوهشگران صورت می گیرد، بایستی در پی حل مشکل سازمان هاو جامعه باشد و به مسائل ضروری جامعه بپردازند. در حقیقت پژوهشگر، باید هدف اصلیا از اجرای یک پژوهش علمی را، رفع نیاز جامعه و حل مشکل سازمان ها را قرار دهد. اگر مبنای پژوهش حل مشکلی از مشکلات جامعه باشد، آنگاه آن پژوهش ملت ها را به حرکت در آورد و محیط های آموزشی را زنده و بالنده نگه می دارد.

پژوهشگر باید از فراگیری دانش مضر و غیرسودمند به حال جامعه بپرهیزد و با انتخاب موضوعات مناسب به تولید دانش مفیدپردازد. آیت ا... خامنه ای، رهبر معظم انقلاب، معتقد به تطبیق پژوهش های خود و دانشگاه با نیاز جامعه هستند.

۲۲. انجام پژوهش های میان رشته ای:

بایستی این فرهنگ میان پژوهشگران ایجاد گردد که به سمت انجام پژوهش های مشترک با سایر رشته ها و یا فرا رشته ای حرکت نمایند. در این صورت، هم افزایی علمی رخ داده و علم پیشرفت خواهد کرد.

۲۳. مبادلات علمی بین پژوهشگران و اهمیت قائل شدن به تجربه دیگران:

این امر موجب می شود تا علاوه بر استفاده مؤثر از دانش به دست آمده، از صرف وقت و هزینه های هنگفت برای تحقیقات تکراری جلوگیری شود. باید فرهنگی ایجاد شود که به احترام گذاشتن دانسته ها، نوعی ارزش محسوب گردد. البته این امر با تقویت سازو کار مالکیت معنوی امکان حصول می یابد.

۲۴. هماهنگی بین رشته های مختلف دانشگاهی در مسایل تحقیقاتی است که این امر منجر به پژوهشهای تکمیلی خواهد شد.

۲۵. پژوهش و تحقیق در حوزه مسائل دینی و قرآنی کمتر ارائه شده که در شیوه های مورد استفاده باید بازنگری جدی انجام شود.

منابع:

۱. خبرگزاری حوزه، آموزش و پرورش و فرهنگ سازی در راستای احیای اخلاق پژوهشی است.

۲. نقش حمایتی خانواده در توسعه فرهنگ پژوهش، خبرگزاری فارس، ۹۱/۹/۲۷

۳. ویژه نامه هفته پژوهش، کاری از معاونت پژوهش حوزه علمیه ی ثامن الحجج(ع) پارس آباد پاییز ۱۳۹۰

1- <http://www.mardomsalari.com>

2- <http://www.zibaweb.com>

3- <http://chalesh.pib.ir>

4- zanjan@irna.ir

5- Cultural@irna.ir